

Секція: Демографія та соціальна політика

Кравець І. М.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри
управління персоналом і економіки праці
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна*

Скрипитула Я. Є.

*студент
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна*

ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК ЯК МЕТА СУСПІЛЬНОГО ПРОГРЕСУ

Людський розвиток – це категорія, що розкриває сучасне трактування суспільної ролі людини, яка визнається не лише ресурсом, а й метою соціально-економічного розвитку. Це розвиток людей за допомогою формування і реалізації їх потенціалу завдяки активній участі в процесах життєдіяльності.

Людський розвиток передбачає відкриття нових можливостей, розширення варіантів вибору і свободи для людини. Водночас, людський прогрес відбуватиметься за умови підвищення вимог до особистості, підвищення рівня індивідуальної відповідальності, появи та виконання нових громадянських обов'язків.

Починаючи з 1990 р., експерти Програми Розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) готують щорічні доповіді про людський розвиток у країнах світу. Розвиток людського потенціалу при цьому розглядається як власне мета та критерій суспільного прогресу й економічного зростання, а основоположними можливостями людського розвитку визначено довге і здорове життя, здобуття знань та гідний рівень життя. Саме ці складові використовують при розрахунку індексу розвитку

людського потенціалу з метою оцінки досягнень країн світу та здійснення міжнародних порівнянь.

Індекс людського розвитку - інтегральний показник, який базується на трьох основних вимірах: довголіття і здоров'я, вимірюваних тривалістю життя, що очікується при народженні; здібності одержувати знання, що визначаються середньою та очікуваною тривалістю навчання; здатності досягти гідного рівня життя.

Відповідно до сучасних методологічних підходів ООН [1], групування країн світу за Індексом людського розвитку (Human Development Index) здійснюється як ранжування його відповідних значень. При цьому виокремлюють такі групи країн: з дуже високим рівнем людського розвитку (англ.: very high human development), з високим рівнем людського розвитку (high human development), з середнім рівнем людського розвитку (medium human development), з низьким рівнем людського розвитку (low human development).

За 2017 рік Україна отримала значення ІЛР 0,751, що є нижчим за середнє значення для країн у групі з високим Індексом людського розвитку, який становить 0,757, та нижчим за середнє значення для країн Європи та Центральної Азії, що складає 0,771. У період з 1990 по 2017 рр. очікувана тривалість життя при народженні в Україні збільшилась на 2,3 роки, середня кількість років навчання збільшилась на 2,2 роки, а середня кількість років навчання зросла на 2,6 роки. Останнім часом рівень життя в Україні, що визначається валовим національним доходом (ВНД) на душу населення, дещо зріс: приблизно на 9% у 2015-2017 рр. Детальніший аналіз компонентів ІЛР, представлений в оновленій статистиці ПРООН 2018 року, засвідчує нерівний розподіл показників по освіті, середній тривалості життя та доходах серед жінок та чоловіків у різних країнах [2, с.3].

Державна служба статистики України здійснює розрахунок та групування регіонів України за рівнем як інтегрального та часткових індексів регіонального людського розвитку за такою градацією: «високий», «вище середнього», «середній», «нижче середнього», «низький» [3, с.21].

Сучасна парадигма розвитку виходить з того, що реальним багатством націй є люди. Метою розвитку є створення середовища, в якому люди можуть повністю реалізувати свій потенціал, вести продуктивне, творче життя відповідно до їх потреб та інтересів. Відтак, розвиток є процесом розширення можливостей людей обирати життєвий шлях відповідно до своїх уподобань, вести бажаний спосіб життя. Основоположне значення для розширення цього вибору має збільшення людських можливостей, тобто поля варіантів, які людина в своєму житті може реалізувати або ким вона може бути. Як зазначав фундатор щорічних глобальних доповідей про людський розвиток Mahbub ul Haq, цей вибір може бути нескінченним та змінюватися з плином часу і необов'язково відображатися у збільшенні доходів та темпів зростання [4].

Концепція людського розвитку тісно пов'язана з реалізацією прав людини, адже його метою є забезпечення людської свободи. Люди мають вільно робити свій вибір і брати участь у прийнятті рішень, які стосуються їхнього життя, – це є основою формування поваги до себе та інших. Тому людський розвиток можна трактувати як процес розширення варіантів вибору та збільшення людських можливостей і свобод, що дають людині змогу прожити довге й здорове життя, мати доступ до знань та гідного рівня добробуту, бути повноправним учасником своєї громади й брати участь у прийнятті рішень, що стосуються її життя. Отже, ключовими параметрами, за якими вимірюється прогрес у сучасному світі, є розширення людських можливостей, вибору та свободи [5, с.272].

Слід зазначити, що людина є не лише метою, а й джерелом розвитку. Оскільки людський потенціал невіддільний від свого власника, процес розвитку абсолютно неможливий без безпосередньої активної участі самої людини. Держава, суспільство мають створювати, по можливості, рівні умови для розвитку всіх громадян, але повнота використання, реалізації цих умов великою мірою визначається зусиллями кожної окремої людини. Це означає, що людина повинна свідомо ставитися до власного розвитку, не бути пасивним членом суспільства, а планувати свій життєвий шлях, не боятися ставити високі цілі та управляти процесом їх досягнення, постійно докладаючи до цього власних зусиль, і намагатися допомогти в цьому іншим.

Вважаємо, що позиція людини, яка передбачає лише очікування допомоги від держави, суспільства та громади є абсолютно неприйнятною і безперспективною у плані забезпечення розвитку.

Процес людського розвитку передбачає нескінченну траєкторію руху вгору, де відкриття нових можливостей, розширення варіантів вибору і свободи неодмінно супроводжуються підвищенням вимог до особистості, підвищенням рівня індивідуальної відповідальності. Тобто існує прямий зв'язок між досягнутим рівнем розвитку і обсягом зобов'язань людини перед суспільством, що є базою і передумовою для подальшого розвитку.

Найбільш негативний вплив на величину національного індексу людського розвитку в Україні чинить така складова, як можливість прожити довге й здорове життя. Водночас, найбільш позитивним чинником, що визначає належність України до групи країн з високим показником інтегрального індексу людського розвитку, є освіченість населення (індекс освіти).

Рівень життя є однією з найважливіших соціально-економічних категорій, що характеризує становище людини в суспільстві, можливості

реалізації її потреб, можливості людського розвитку. Рівень життя — це комплексна соціально-економічна категорія, що відображає рівень розвитку фізичних, духовних і соціальних потреб, ступінь їхнього задоволення й умови в суспільстві для розвитку і задоволення цих потреб.

Треба зазначити, що людський розвиток як наукова категорія є досить складним та багатоаспектним об'єктом дослідження. Концепція людського розвитку, доповнена оціночним показником — Індексом людського розвитку, була презентована світовій спільноті у 1990 р. До сьогодні вона значно поглиблена і розширена. Людський розвиток запропоновано трактувати і як процес, і як результат. Тому новітнім аспектом можна вважати постановку проблеми типологізації людського розвитку з урахуванням якісних змін та особливостей їх динаміки.

Література:

1. United Nations Development Programme [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.undp.org/content/undp/en/home.html>
2. Індекс людського розвитку: Україна посіла 88 позицію серед 189 країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2018/human-development-indices--where-does-ukraine-rank--.html>.
3. Регіональний людський розвиток : статистичний бюлетень / Відп. за вип. О. О. Кармазіна; Державна служба статистики України. – Київ, 2014. – 62 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Офіційний веб-сайт Human Development Report Office (HDRO) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/humandev>
5. Людський розвиток в Україні : соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. – Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. – 320 с.